

организмов геологического прошлого. Вот почему исследования, которые касаются ископаемых позвоночных животных, сегодня такие актуальны. Научные труды В.О. Ковалевского, О.П. Карпинского, М.В. Павловой и Л. Долло давно довели огромное значение палеозологии позвоночных для разработки важнейших проблем эволюционного учения. Сегодня широко признается важность ископаемых остатков для стратиграфии и палеогеографии. Накоплен почти за 1,5 сотен лет большой материал из палеозологии позвоночных. Он использовался для разработки теоретических вопросов и обоснования стратиграфии континентальных отложений в Украине.

Ключевые слова: палеозология, палеонтология, эволюционное учение, стратиграфия, М.В. Павлова, биология.

Deforzh H.V. About the role and place of M.V. Pavlov's scientific heritage in the context of modern biological science development

The article highlights the role and place of M.V. Pavlov's scientific heritage in the context of modern biological science development. It is shown that modern pale zoology (as well as palaeontology in general) is gradually turning into the organisms' biology of geological past. That is why studies concerning the fossil of vertebrate animals are relevant today. Scientific works of V.O. Kovalevskiy, O.P. Karpinskiy, M.V. Pavlova and L. Dollo proved a great significance of vertebrate animals for the development of major problems in evolutionary studies a long ago. The importance of fossils to the stratigraphy and palaeontology is now widely recognized. A big stuff from vertebrates' pale zoology has been accumulated for nearly 1,5 hundred years. It is used to develop theoretical issues and justification of continental sediments' stratigraphy in Ukraine. .

Keywords: pale zoology, palaeontology, evolutionary theory, stratigraphy, M. V. Pavlova, biology.

УДК 631.15:001:016

Ваврисевич О.М.

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ І ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА УАСГН (1956–1962) ПІД КЕРІВНИЦТВОМ АКАДЕМІКІВ І.Н. РОМАНЕНКА ТА Л.М. КЛЕЦЬКОГО

На основі історико-наукового аналізу розкрито основні напрями науково-дослідної роботи Відділення економіки і організації сільськогосподарського виробництва Української академії сільськогосподарських наук. Наукові колективи вчених-економістів працювали над низкою теоретичних, методичних і практичних питань та досягли значних результатів.

Ключові слова: сільське господарство, економіка, організація, виробництво, планування, удосконалення.

Історія аграрної науки в Україні пройшла складний шлях. Процес її академізації відбувався в умовах радянської системи, постійних експериментів з утвердженням соціалістичного способу життя. Перша спроба побудувати академічну організаційну систему сільськогосподарської науки відбулась у 1931–1935 рр. Наступні намагання створити Українську академію сільськогосподарських наук (УАСГН) здійснено впродовж 1956–1962 рр. Двічі вище керівництво з політичних мотивів припиняло діяль-

ність створених структур. Вітчизняна аграрна наука ще тривалий час не мала свого центру, проте зазначені періоди можна розглядати як становлення Національної академії аграрних наук України (НААН). І хоча проблема розвитку вітчизняного галузевого дослідництва вже отримала висвітлення в роки незалежності України [1; 2], але залишається актуальною для істориків науки, зокрема період середини 50-х рр. ХХ ст. При цьому на особливу увагу заслуговують особистості вчених, їх творчий внесок до скарбниці знань української нації.

Основними складовими структури створеної у 1956 р. Української академії сільськогосподарських наук були відділення: землеробства, тваринництва, відділення лісівництва, гідротехніки і меліорації, механізації і електрифікації сільського господарства та економіки і організації сільськогосподарського виробництва [3, арк. 1]. Відділення Академії здійснювали науково-методичне керівництво роботою 87 науково-дослідних установ, у тому числі 17 науково-дослідних інститутів, 21 обласної державної дослідної станції і 5 спеціалізованих дослідних станцій [4, арк. 115]. Головним напрямом діяльності вчених було опрацювання нових методів теоретичних досліджень невідкладних проблем у поєднанні з практикою сільськогосподарського виробництва. Зокрема, науковим планом Академії на 1959–1965 рр. передбачалось опрацювання Відділеннями 136 основних проблем у галузі лісівництва, гідротехніки і меліорації, економіки і механізації сільського господарства, землеробства і тваринництва [5, с. 23].

Значна частка запланованої тематики входила до наукових програм установ Відділення економіки і організації сільськогосподарського виробництва, яке очолювали видатні вчені-економісти, спочатку академік УАСГН І.Н. Романенко, а з 1959 р. – академік УАСГН Л.М. Клецький.

Наприкінці 1950-х рр. невідкладного розв'язання потребували завдання наукового економічного обґрунтування процесів сільськогосподарського виробництва з метою прогнозування його кінцевих результатів. До низки теоретичних і методичних питань, над якими працювали вчені-економісти України наприкінці 50-х рр. ХХ ст. належали: а) застосування нової економічної категорії собівартості колгоспної продукції; б) опрацювання нової системи бухгалтерського обліку в колгоспах; в) удосконалення поточного планування відповідно до вимог господарського і внутрішньогосподарського розрахунку. Великої уваги потребували розробки питань розміщення та спеціалізації сільського господарства, організаційно-господарського зміцнення господарств та проблеми економіки механізації і електрифікації сільського господарства

Український науково-дослідний інститут економіки і організації сільського господарства організовував впровадження у виробництво досягнень економічної науки, здійснював координацію досліджень відділів економіки і організації сільськогосподарського виробництва установ УАСГН [6]. Увага вчених-економістів зосереджувалася на опрацюванні проблеми «Ро-

зробка і впровадження науково обґрунтованих систем ведення господарства в колгоспах і радгоспах республіки». Наукові колективи Відділення економіки і організації сільськогосподарського виробництва опрацьовували методика, складали зразкові системи, організовували семінари та брали активну участь в розробці систем ведення сільського господарства.

У проблемно-тематичному плані економічних досліджень в Україні на 1957–1960 рр. передбачалося опрацювання низки актуальних тем, серед яких виділялися розміщення і спеціалізація сільськогосподарського виробництва, оплата праці в колгоспах, запровадження госпрозрахунку в колгоспах, ефективність капіталовкладень та ін. [6, с.263].

Під керівництвом академіка УАСГН І.Н. Романенка розроблено методологічні положення формування собівартості колгоспної продукції та шляхів її зниження. І.Н. Романенко проводив велику роботу серед керівників і спеціалістів господарств стосовно освоєння у виробничій практиці методики визначення собівартості виробництва сільськогосподарської продукції [7].

У Харківському сільськогосподарському інституті у співпраці з науковцями інших установ Відділення і спеціалістами господарств було створено нову систему обліку затрат і доходів, яку у 1960 р. була запроваджена в усіх колгоспах республіки [8, с.31]. Ця система дозволяла здійснювати облік затрат праці, матеріальних та інших ресурсів на вирощування окремих культур, видів тварин та інших об'єктів калькуляції, а також встановлювати собівартість, дохідність та рентабельність господарства. Також науковцями здійснювалася важлива робота з приводу удосконалення оперативного планування і звітності в колгоспах. Результатом стало видання методичних вказівок з контролю за виробничими затратами і собівартістю сільськогосподарської продукції в колгоспах упродовж року.

У 1960 р. науковці Відділення під керівництвом академіка Л.М. Клецького здійснили виробничу перевірку основних принципів внутрішньогосподарського розрахунку. Висновки інспектування виклали в 6 брошурах, де відображався початковий етап переходу на внутрішньогосподарський розрахунок та його ефективність (вплив на зростання продуктивності і прибутковості господарств), особливості застосування внутрішньогосподарського розрахунку в певних колгоспах. Спільним для всіх прикладів стало підтвердження потреби в застосуванні внутрішньоколгоспного розрахунку, що позитивно впливало як на виробництво продукції, так і на її собівартість. Також сприяло підвищенню рентабельності виробництва та прибутковості усіх галузей. На основі узагальненого досвіду впровадження у колгоспах внутрішньогосподарського розрахунку видруковано «Методичні вказівки по впровадженню внутрішньогосподарського розрахунку в колгоспах Української РСР».

У 1961 р. в 3161 колгоспі застосовували внутрішньогосподарський розрахунок, незалежно від економічного стану господарств [9, арк. 331].

Але необхідно зазначити, що таке рішення було прийнято незалежно від певних недоопрацювання окремих моментів внутрішньогосподарського розрахунку. Зокрема, залишалося недослідженим обґрунтування заходів зниження собівартості продукції й підвищення рентабельності виробництва, вдосконалення системи закупівельних цін на продукцію господарств. Паралельно такі заходи потребували удосконалення структури УНДІ економіки і організації сільського господарства та відділів економіки галузевих інститутів.

У 1957 р. апробовано грошову оплату праці колгоспників без нарахування трудоднів у вигляді заробітної плати. Після узагальнень в УНДІ економіки і організації сільського господарства досвіду господарств, у 1959 р. на грошову оплату праці перевели понад тисячу колгоспів УРСР [10, с.17].

У 1959–1960 рр. наукові колективи Відділення опрацьовували подальшу спеціалізацію сільського господарства по районах. За результатами досліджень відділу економіки НДІ тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР під керівництвом професора С.Й. Кутікова та узагальнення передового досвіду розроблено рекомендації по створенню спеціалізованих колгоспних і міжколгоспних підприємств на виробництві яловичини та свинини. Рекомендації у 1961 р. впроваджувалися в господарствах районів за наявності підприємств харчової промисловості.

Комплексне вивчення поглибленої спеціалізації сільського господарства відповідно до зон України розпочалися у 1960 р. Під керівництвом директора УНДІ економіки і організації сільського господарства І.Н. Романенка досліджували економічну ефективність виробництва продукції рослинництва і тваринництва у 43-х районах республіки. За результатами підготовлено пропозиції щодо подальшого удосконалення її організації. Спираючись на досвід впровадження спеціалізації виробництва в колгоспах і радгоспах Хорольського району Полтавської, Рокитнянського району Київської та Монастирищенського району Черкаської областей, розроблено методику внутрішньорайонної спеціалізації сільського господарства [11, с.62]. При опрацюванні внутрішньорайонної спеціалізації господарств враховували найраціональніше використання місцевих ґрунтово-кліматичних і економічних умов для збільшення виробництва продукції при її найнижчій собівартості.

Така ідея згодом набула поширення, але подальшому розвитку не мала. Так звана гігантоманія, характерна для періоду повсюдного адміністрування, сприяла створенню на території адміністративного району одного спеціалізованого колгоспу. Пропагували надмірно вузьку спеціалізацію господарства, створення «фабрик» зерна, молока, м'яса та інших продуктів харчування. Проте вузькоспеціалізовані господарства дуже швидко виявили свою економічну неспроможність. Серед недоліків

дослідження цієї проблеми можна вказати на незавершеність робіт у більшій частині намічених для цього районах. У тих районах, де ця робота вважалася закінченою, не вистачало достатнього обґрунтування економічної ефективності подальшої спеціалізації (зниження собівартості продукції, підвищення продуктивності праці, збільшення чистого доходу). Не прийнято до уваги обґрунтування раціональних розмірів господарств згідно з їхнім напрямом і зональними природно-кліматичними особливостями.

Також варто зазначити про здійснення пропаганди досягнень науки і досвіду передовиків сільського господарства Відділенням економіки і організації сільськогосподарського виробництва на досить високому рівні здійснювалась. Зокрема, у 1960 р. вийшло друком 9 монографій, 2 наукові розробки, 84 брошури, 3 інструкції, надруковано 600 журнальних і газетних статей. Було проведено 150 різних курсів і семінарів, прочитано 1500 лекцій, проведено 30 конференцій та ін. [11, с 69].

Отже, у досліджуваній період значна увага приділялась питанням внутрішньорайонної спеціалізації сільського господарства, нормування праці, грошової оплати праці колгоспників, собівартості виробленої продукції, внутрішньоколгоспного розрахунку, вдосконалення поточного планування й обліку у господарствах. Проте залишалось ще досить багато проблем, не охоплених дослідницьким процесом. Майже не досліджувались питання удосконалення додаткової оплати праці, форми організації праці (бригади, ланки), поглиблення спеціалізації сільського господарства відповідно до умов різних природно-економічних зон України, обґрунтування раціональних розмірів колгоспів і радгоспів тощо.

Способи підвищення продуктивності праці в колгоспах і радгоспах опрацьовувалися вченими-економістами певною мірою опосередковано, головним чином при визначенні ефективності спеціалізації і концентрації виробництва, а також при вивченні ефективності нових технологій у рослинництві та тваринництві. У цьому зв'язку в червні 1959 р. у м. Києві відбулась науково-координаційна нарада з питань продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві. В обговоренні стану науководослідної роботи у цьому напрямі взяли участь вчені-економісти, спеціалісти і практики сільськогосподарського виробництва. За результатами дискусії було прийнято розгорнуті рекомендації з метою активізації наукових досліджень з окремих аспектів продуктивності праці [12].

Таким чином, у процесі розвитку колгоспно-радгоспного виробництва сформувалися нові розділи економічної науки, зокрема – система внутрішньогосподарського планування (плани організаційно-господарського облаштування господарства, виробничі й перспективні плани, робочі завдання та ін.). На більш ефективний рівень почали виходити економічні питання щодо міжгосподарського і внутрішньогосподарського землевпорядкування, організації обліку в колгоспах і радгоспах тощо.

Отже, в результаті здійсненого нами дослідження визначено основні напрями науково-дослідної роботи Відділення економіки і організації сільськогосподарського виробництва Української академії сільськогосподарських наук у 1956–1962 рр. під керівництвом академіків УАСГН І.Н. Романенка та Л.М. Клецького: 1) опрацювання методологічних положень формування собівартості колгоспної продукції; 2) організаційно-господарське зміцнення колгоспів і радгоспів; 3) розробка питань економіки механізації сільського господарства України; 4) створення сільськогосподарських підприємств в зонах промислових центрів; 5) опрацювання питань ціноутворення в сільському господарстві; 6) розробка нової системи бухгалтерського обліку; 7) удосконалення поточного планування і звітності в колгоспах відповідно до вимог господарського і внутрішньогосподарського розрахунку; 8) впровадження грошової оплати праці колгоспників без нарахування трудоднів у вигляді заробітної плати; 9) вивчення розміщення, спеціалізації та поєднання галузей сільського господарства.

Література

1. Вергунов В. А. Сільськогосподарська дослідна справа в Україні від зародження до академічного існування: організаційний аспект / В. А. Вергунов; НААН, ННСГБ. – К.: Аграр. наука, 2012. – 416 с.
2. Вергунов В.А. Історія Української академії сільськогосподарських наук (1956–1962) / В. А. Вергунов, Н. Б. Щebetюк / УААН, ДНСГБ; за заг. ред. проф. В.А. Вергунова. – К.: Аграр. наука, 2008. – 304 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України, ф. р-4861, оп. 1, арк. 1 [Опис фонду Р-4861].
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України, ф. р-4861, оп. 1, спр. 13, арк. 115–121 [Доповідна записка ЦК КП України і Раді Міністрів УРСР про стан дослідних господарств науково-дослідних установ МСГ УРСР (1956 р.)].
5. Власюк П. А. Підсумки роботи за 1957 р. і завдання УАСГН на 1958 та найближчі роки / П. А. Власюк // Вісник с.-г. науки. – 1958. – № 5. – С. 2–28.
6. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси у трьох томах. Т. 1. Економіка періоду диктатури влади. – К. : Ін-т аграр. економіки, 2001. – 432 с.
7. Саблук П. Т. Видатний вчений економіст-аграрник (До 80-річчя з дня народження І.Н. Романенка) / П.Т. Саблук // Економіка Радянської України. – 1989. – № 8. – С. 88.
8. Власюк П. А. Підсумки роботи науково-дослідних установ УАСГН за 1958 р. і завдання на 1959-1965 рр. / П. А. Власюк // Вісник с.-г. науки. – 1959. – № 8. – С. 18–43.
9. ЦДАВО України, ф. Р-4861, оп. 1, спр. 80, арк. 319–333 [Довідка про наслідки науково-дослідної роботи УАСГН (22 липня 1961 р.)].

10. Власюк П. А. Підсумки роботи УАСГН за 1959 р. і завдання науково-дослідних закладів на 1960 р. по здійсненню рішень Грудневого Пленуму ЦК КПРС і XXI з'їзду КП України / П. А. Власюк // Вісн. с.-г. науки. – 1960. – № 4. – С. 3–31.

11. Короткий звіт про наукову діяльність установ Української академії сільськогосподарських наук за 1960 р. – К.: Вид-во УАСГН, 1961. – 99 с.

12. Сітало А. Науково-координаційна нарада з питань продуктивності праці в сільському господарстві / А. Сітало // Економіка Радянської України. – 1959. – № 6. – С. 102–103.

Ваврисевич А.Н. Деятельность Отделения экономики и организации сельскохозяйственного производства УАСХН (1956–1962) под руководством академиком И.Н. Романенка и Л.М. Клецкого

На основании историко-научного анализа раскрыты основные направления научно-исследовательской работы Отделения экономики и организации сельскохозяйственного производства Украинской академии сельскохозяйственных наук. Научные коллективы ученых-экономистов работали над рядом теоретических, методических и практических вопросов и достигли значительных результатов.

Ключевые слова: сельское хозяйство, экономика, организация, производство, планирование, совершенствование.

Vavrisevich A. Activities of the Department of Economics and agricultural production UAAS (1956–1962) under the leadership of academics I. Romanenko and L. Kleitskyu.

Based on historical and scientific analysis revealed the main directions of research work of the Department of Economics and Agricultural Production of the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences. Research teams of economists working on a number of theoretical, methodological and practical issues, and achieved significant results.

Keywords: agriculture, economics, organization, production, planning and improvement.

УДК631.15:001:016

Коваленко С. Д.

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЧУРІНСЬКИХ ГУРТКІВ ПРИ ХАТАХ-ЛАБОРАТОРІЯХ ДЛЯ РОЗВИТКУ КОЛГОСПНОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ

Хати-лабораторії – міцна підпора радянської науки. Віднині всяке досягнення наукової сільськогосподарської думки в країні має передусім знаходити собі практичне підтвердження в хатах-лабораторіях.

І. В. Мічурін

В статті йдеться про мічурінські гуртки при колгоспних хатах-лабораторіях, які проводили роботу в галузі садівництва. Діяльність гуртків стала зразком для ряду дослідників, що гуртувалися навколо хат-лабораторій як основи прогресу колгоспної дослідної справи у 30-х рр. ХХ століття.